УДК 373.3.016:81-028.31

DOI: 10.12958/2227-2844-2019-1(324)-2-235-241

Зажарська Ганна Петрівна,

асистент кафедри дошкільної та початкової освіти ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Старобільськ, Україна.

anna.zazharskaya@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-0732-8610>

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ З РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ВІДПОВІДНО ДО ЗАСАД НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Доступність всіх дітей молодшого шкільного віку до якісної початкової освіти належить до стратегічних пріоритетів реформи української школи, які передбачені законом «Про освіту» (Закон України «Про освіту», 2018), «Концептуальними засадами реформування середньої школи» (Концепція нової української школи, 2016). У сучасній початковій освіті активно змінюються цілі, результати, зміст, підходи до організації і оцінки якості освітнього процесу. Провідною метою кожної освітньої реформи, в тому числі нинішньої, є підвищення якості освіти.

Відповідно до загальної мети освіти, місією початкової школи є різнобічний розвиток особистості дитини відповідно до її вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей, формування в неї загальнокультурних і морально-етичних цінностей, ключових і предметних компетентностей, необхідних життєвих і соціальних навичок, що забезпечують її готовність до продовження навчання в основній школі, життя у демократичному суспільстві.

Мовленнєвий розвиток молодших школярів – одна із центральних проблем у сучасній початковій школі. Вивчення мови орієнтовано на рішення таких актуальних завдань, як мовний, емоційно-моральний і інтелектуальний розвиток (Концепція початкової школи, 2016, с. 1–4).

Останнім часом комунікативному вихованню школярів надається особливе значення, тому що успіх у мовленнєвому розвитку визначає й результативність засвоєння інших шкільних дисциплін, створює передумови для активної й осмисленої участі в суспільному житті, забезпечує дітей необхідними в особистому житті навичками мовного поведіння, культурою мовного розвитку.

Комунікативно-пізнавальна спрямованість навчання є основою нових програм, тобто на перше місце ставиться навчання мові як засобу спілкування, навчання мовної діяльності. Комунікативна орієнтація дає практичне уявлення про мову як найважливіший засіб навчання, привчає уважно слухати, адекватно сприймати мову, коректувати своє

висловлення з урахуванням ситуації й цілей спілкування (Концепція початкової школи, 2016, с. 1–4).

Розвиток мовлення є провідним принципом навчання рідної мови в початковій школі, який пронизує і об'єднує всі сторони мовленнєвої діяльності учнів молодших класів.

З перших уроків української мови діти в доступній для них формі засвоюють основні функції мовлення. Мовлення є важливим засобом спілкування, обміну думками й почуттями між людьми, передачі й засвоєння певної інформації, колективного досвіду людства.

У розвитку мовлення чітко визначаються такі лінії: удосконалення звуковимови і культури мовлення, робота над збагаченням, уточненням і активізацією словника, удосконалення граматичного ладу мовлення, робота над зв'язним мовленням.

Термін «розвиток мовлення» використовується також у вузькому методичному значенні – це спеціальна навчальна діяльність учителя і учнів, направлена на оволодіння мовленням. Основними умовами успішного розвитку мовлення учнів молодших класів у початковій школі є розвиток фізіологічних механізмів мовлення; потреба спілкування, вираження думки; наявність мовленнєвого середовища, що живить розвиток мовлення дитини; оволодіння культурою мовлення. Розвиваючи мовлення, розвивається мислення (Савченко, 1999, с. 243).

Вчені-методисти розробили систему розвитку мовлення учнів, яка широко використовується в початковій школі. Вона включає організацію мовних ситуацій, мовного середовища, словникову роботу, синтаксичні вправи, роботу над текстом, інтонаціями, над виправленням і вдосконаленням мовлення. Вся робота з розвитку мовлення спирається на курс граматики, лексики, фонетики, словотворення, стилістики, а також на теорію мовлення і тексту, яка не входить в програму школи, але використовується як основа методики розвитку мовлення учнів (Савченко, 1999, с. 177).

Сьогодні проблема розвитку мовлення учнів у школі є дуже актуальною. Оскільки діти не завжди можуть чітко висловити свої думки, їм бракує активного словникового запасу. Отож, завдання початкової школи полягає у забезпеченні можливості розвивати своє мовлення на уроках української мови та літературного читання.

Проблемою розвитку зв'язного мовлення займалося багато вчених, зокрема: М. Львов, О. Горошковська, Г. Лідман-Орлова, Т. Рамзаєва, Т. Ладиженська, А. Каніщенко, О. Мельничайко, І. Пентилюк, А. Венгер, П. Блонський, Л. Виготський, Л. Войтко, Д. Ельконін, О. Леонтьєв, Р. Лурія, Г. Люблінська, В. Біль та інші (Савченко, 1999, с. 166–172).

Реформування загальноосвітньої школи в особистісно-орієнтовану, розвивальну зумовлене потребами цивілізованого демократичного суспільства в Україні.

У контексті цих суспільних потреб особливо значущою є основна мета початкової мовної освіти, яка визначається провідною функцією

рідної мови як навчального предмета: плекання національно свідомої, духовно багатой, творчої особистості учня, що володіє вміннями комунікативно доцільно вживати мовні засоби у різних сферах і видах мовленнєвої діяльності

Мовлення – це спілкування, контакт між людьми, обмін думками і почуттями, інформацією. Спілкування здійснюється не тільки через мовлення, але й за допомогою немовних знаків, які вивчає семіотика (міміка, жести, дотик). Мовлення ж – вербальне спілкування за допомогою мовних знакових одиниць: слів, синтаксичних конструкцій, тексту, інтонацій, часто за підтримки невербальних засобів.

У межах такого терміна «мовлення» досліджуються:

- а) фізіологічні основи мовлення, мовленнєвої діяльності;
- б) механізми мовлення за його видами: механізм говоріння (усне мовлення), механізм аудіювання (сприйняття і розуміння усного мовлення) і т.д.;
- в) кодові переходи;
- г) взаємозв'язок мислення й мовлення;
- г) реалізація функцій мови в мовленні;
- д) взаємодія мов у мовленнєвій діяльності білінгва;
- е) процес оволодіння мовленням у дитини і надалі;
- е) формування «мовного чуття» (інтуїції) на різних вікових етапах тощо.

Традиційна методика, побудована на засадах системно-описового підходу, не відповідає вимогам часу. Вона орієнтує в основному на запам'ятання системи мовних засобів.

Тим часом для того, щоб користуватися багатствами рідної мови, учні мають не лише запам'ятати схеми, моделі слів, речень, а й:

- розуміти закономірності їх функціонування, знати соціальні, ситуативні й контекстуальні правила, яких дотримуються носії мови;
- оволодіти способами пізнання, чуттєвими сприйманнями й знаннями про довкілля та постійно збагачувати їх, оскільки тільки багатий досвід народжує фантазію, пробуджує думку (Початкова освіта, 2018, с. 12–15).

Кожна дитина, вивчаючи рідну мову на практичному рівні, підкоряється нормам і системі цієї мови. Завдяки цьому вона розуміє оточуючих, а вони – її. Елементи мови, якими вона користується, стають її надбанням, застосовуються нею в мовленнєвій діяльності, є одиницями її мовлення. Отже, мовлення – це ті елементи рідної мови, якими користується дитина в певних умовах.

Мовленнєвий розвиток дитини є досить широким поняттям, яке охоплює рівень сформованості звуковимови, його відповідності загальноприйнятим орфоепічним нормам української мови, обсяг словникового запасу і граматичну організацію мовлення.

Мовлення учнів розвивається, якщо вони набувають здатності розуміти лексичне і граматичне значення слова, словосполучення,

речення, тобто якщо запам'ятовується матеріальна оболонка відповідного мовного знака і правильно співвідноситься з явищем позамовної реальності.

Вивчення мовлення в генетичному плані показує, що дійсно основною рушійною силою розвитку мовлення є семантика мови, а сам процес виступає у вигляді постійних активних «пошуків» дитиною мовленнєвих засобів для висловлюваних нею значень при поступовому наближенні до тієї самої граматичної форми, яка характерна для даної мови (Початкова освіта, 2018, с. 108-119).

Саме тому головним завданням розвитку усного мовлення вважаємо вироблення мовленнєвих умінь на основі співвідношення мовної теорії і мовленнєвої практики; визначення змісту і характеру мовленнєвих вправ; добору мовленнєвого матеріалу (зразки слів, речень і т. ін.); застосування відповідних методів (спостереження, аналогії, словесного) і прийомів.

Отже, творча організація навчальної діяльності забезпечує логічне, послідовне засвоєння матеріалу, сприяє активізації мисленнєвої діяльності учнів і розвитку їхніх пізнавальних здібностей, забезпечує реалізацію диференційованого навчання як на репродуктивному, так і на творчому рівні, створює умови для виховання загальної і мовленнєвої культури, розвитку зв'язного мовлення кожного школяра.

Використовуючи на уроках розвитку зв'язного мовлення різні форми та методи роботи, в тому числі й інтерактивні, вчитель забезпечує виконання основних завдань даних навчальних занять:

- розвиток мовленнєвих навичок;
- розвиток навички спілкування;
- розвиток дикції;
- залучення учнів до надбань світової та української культури;
- адаптування дітей до життя;
- розвиток комунікативності дітей, їх самоствердження;
- дарування пізнання радості, творчості, перемоги над своїми страхами та побоюваннями;
- виховання почуття прекрасного.

Формування у дітей зв'язного мовлення – тривалий процес. Він вимагає неабияких зусиль, витримки, наполегливості і залежить від багатьох чинників. Лише за правильної організації навчання, добору вчителем початкових класів оптимальних методів, прийомів і форм роботи зв'язне мовлення може стати підґрунтям до формування у школярів молодшого шкільного віку допитливості, яка згодом переросте в стійку рису характеру.

Список використаної літератури

1. Закон України про освіту URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/>
2. Концепція нової української школи. Міністерство освіти і науки

України. 2016. URL: <http://mon.gov.ua>. **3. Концепція** початкової освіти / О. Я. Савченко, Н. М. Бібік, В. О. Мартиненко та ін. *Початкова школа*. 2016. № 6. С. 1–4. **4. Початкова** освіта: Методичні рекомендації щодо використання в освітньому процесі Типової освітньої програми для 1 класів закладів загальної середньої освіти; типова освітня програма для закладів загальної середньої освіти (колективу авторів під керівництвом О. Я. Савченко); методичні коментарі провідних науковців інституту педагогіки НАПН України щодо впровадження ідей Нової української школи в початковій освіті; орієнтири для календарно-тематичного планування (1 клас). Київ: УОВЦ «Оріон», 2018. 160 с. **5. Савченко О. Я.** Дидактика початкової школи: підручн. для студ-в пед. фак-в. Київ: Генеза, 1999. 368 с.

References

1. Zakon Ukrainy pro osvitu [Law of Ukraine on Education]. (2016). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/>. [in Ukrainian]. **2. Kontseptsiiia** novoi ukrainskoi shkoly. [The Concept of a New Ukrainian School]. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. (2016). URL: <http://mon.gov.ua>. [in Ukrainian]. **3. Kontseptsiiia** pochatkovoї osvity [Concept of elementary education]. (2016). / O. Y. Savchenko, N. M. Bibik, V. O. Martynenko ta in. *Pochatkova shkola*. 6. 1–4. [in Ukrainian]. **4. Pochatkova** osvita: Metodichni rekomendatsii shchodo vykorystannia v osvitnomu protsesi Typovoi osvitnoi prohramy dlia 1 klasiv zakladiv zahalnoi serednoi osvity; typova osvitnia prohrama dlia zakladiv zahalnoi serednoiosvity (kolektyvu avtoriv pid kervnytstvom O. Ya. Savchenko); metodychni komentari providnykh naukovtsiv instytutut pedahohiky NAPN Ukrainy shchodo vprovadzhennia idei Novoi ukrainskoi shkoly v pochatkovii osviti; oriientyry dlia kalendarno-tematychnoho planuvannia (1 klas). [Primary education. Methodical recommendations for the use in the educational process of the Typical educational program for 1 grade of institutions of general secondary education; a typical educational program for institutions of general secondary education (a team of authors under the guidance of O.Y. Savchenko); methodical comments by leading scientists of the Institute of Pedagogy of the National Academy of Sciences of Ukraine on the implementation of the ideas of the New Ukrainian School in elementary education; Landmark for Calendar-Thematic Planning (Grade 1)] 2018. Kyiv: UOVTS «Orion», [in Ukrainian]. **5. Savchenko, O. Y.** (1999). *Dydaktyka pochatkovoї shkoly* [Didactics of initial school]: pidruchn. dlia stud-v ped. fak-v. [Didactics of initial school]. Kyiv: «Genesis» [in Ukrainian].

Зажарська Г. П. Основні напрямки з розвитку мовлення молодших школярів відповідно до засад Нової української школи

У статті визначено основні напрямки з розвитку зв'язного мовлення молодших школярів відповідно до засад Нової української школи. Відповідно до загальної мети освіти, місією початкової школи є

різнобічний розвиток особистості дитини відповідно до її вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей, формування в неї загальнокультурних і морально-етичних цінностей, ключових і предметних компетентностей. Мовленнєвий розвиток молодших школярів – одна із центральних проблем у сучасній початковій школі. Вивчення мови сьогодні орієнтовано на рішення таких актуальних завдань, як мовний, емоційно-моральний і інтелектуальний розвиток. Лише за правильної організації навчання, добору вчителем початкових класів оптимальних методів, прийомів і форм роботи зв'язне мовлення може стати підґрунтям до формування у школярів молодшого шкільного віку допитливості, яка згодом переросте в стійку рису характеру учня.

Ключові слова: мовлення, розвиток мовлення, молодший школяр, мовленнєвий розвиток.

Zazharskaya A. P. Основные направления по развитию речи младшего школьника относительно положений Новой украинской школы

В статье раскрыты основные направления по развитию связной речи младших школьников относительно положений Новой украинской школы. Относительно общей цели образования, миссией начальной школы является всестороннее развитие ребенка относительно его возрастных и индивидуальных психофизиологических особенностей, формирование у него общекультурных и морально-этических ценностей, ключевых и предметных компетентностей. Речевое развитие младших школьников – это одна из главных проблем в современной начальной школе. Изучение языка в настоящее время ориентировано на решение таких актуальных задач, как языковое, эмоционально-моральное и интеллектуальное развитие. Только при правильной организации обучения, подбору учителем начальных классов оптимальных методов, приемов и форм работы на уроке связная речь может стать хорошей почвой в формировании у детей младшего школьного возраста любознательности, которая позже будет стойкой чертой характера ученика.

Ключевые слова: речь, развитие речи, младший школьник, речевое развитие.

Zazharska A. The Basic Directions on Development of Speech of the Junior Schoolboy concerning the provisions of the New Ukrainian School

The article reveals the main directions for the development of a joint speech of junior high school students regarding the provisions of the New Ukrainian School. In accordance with the general purpose of education, the mission of the elementary school is the diverse development of the child's personality in accordance with her age and individual psycho-physiological features, the formation of her general cultural and moral and ethical values, key and subject competences. The linguistic development of junior high

school students is one of the central problems in modern elementary school. Learning the language today is focused on solving such pressing tasks as linguistic, emotional, moral and intellectual development. Formation of coherent speech children is a long process. It requires extraordinary effort, endurance, perseverance and depends on many factors. Only if the proper organization of education, the choice of the teacher of the primary classes of the best methods, methods and forms of coherent speech can become the basis for the formation of pupils of junior school age curiosity, which subsequently grow into a stable character rice. That is why the main task of oral speech is to develop speech skills based on the correlation of language theory and speech practice; definition of the content and nature of speech exercises; the selection of speech material; application of appropriate methods and techniques.

Key words: speech, speech development, junior schoolboy, speech development.

Стаття надійшла до редакції 13.02.2019 р.

Прийнято до друку 29.03.2019 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Караман О. Л.